

riatudat (kilátástalanság) miatt a földi nyomorúságot az égi magasságig tágító képeket valamiféle feloldó gesztusként alkalmazza a szerző, jelezve, hogy a halál az ember számára sosem lehet természetszerű, az életnek valamiképpen mégis győznie kell! Bízunk benne, hogy a Darvasi által egy interjúban beígért visszatérő könnyemutatványosok erről a titokról majd többet is elárulnak nekünk, kíváncsi olvasóknak.

(*Darvasi László: Az év légiutas-kísérője, Magvető, Bp., 2022*)

MOSONYI KATA

A mester után

A magyar irodalomban viszonylag gyakori gesztus, hogy költők versajánlással tisztelik meg pályatársukat. Arra is találunk példát, hogy valaki ciklusnyi anyagot dedikál egy másik alkotónak (mint Vasadi Péter a *Fényromok* kötet *Lépés* egységét Pilinszky Jánosnak). Ám az már meglehetősen ritka, ha a szerző új könyve egészének élére írja a munkája gyümölcsével megajándékozott nevét (bár fiataloknál azért előfordul, így emelte többek közt Somlyó György is *A kor ellenben* vallott mesterévé Szabó Lőrincet). Az pedig még inkább, ha ő a szövegek címzettje is – alaposabb utánjárás nélkül talán csak Tornai Józseftől a *Veres Péter-énekeket* említhetnénk. Utóbbi lírai rekviemhez hasonló nemes vállalás Léka Géza *Dzsó!* című, a néhai mester és barát, Utassy József emlékének szentelt verseskötete. A tetszetős kivitelű, elegáns kiadvány, borítóin a poeta laureatus remekül elkapott, valószínűleg a tokaji író táborban borospoharat emelintő és a tanítvány szerényebb, visszafogottabb képeivel, nemcsak a Hítel Könyvműhely fényre-napvilágra segített értékeit gyarapítja, de a szerző eddigi, tudatosan épített életművének is fontos, ha nem a legfontosabb darabja, hiszen a család mellett a legmeghatározóbb személyes élménykörét (olykor úgy tűnik: egyben traumáját) írta meg/ki benne. E tekintetben a korpusz a megelőző, *Árva ragyogásával* mutat rokonságot, s az átfedések miatt, a könnyebb megértés kedvéért, érdemes is annak (és Léka Géza korábbi műveinek) olvasását követően elmerülni benne, illetve a szövegekbe rejtett utalások és áthallások megfelelő recipiálásához szükséges az Utassy-oeuvre ismerete is. A gondos kézzel és a Kilencek jelesének 2010-es távozása óta, ha lehet, még nagyobb szeretettel, az elengedés, a búcsúzás, ugyanakkor a méltó emlékezőzés (és nem emlékműállítás) szándékával alkotott és egybe szőtt költeménycsokor teljes mértékben érdemes rá, hogy a barátság oltárára, a mester fényképe alá kerüljön, felmutatva: lám, termő talajba hullt az elvetett mag, nem ment kárba annyi közösen töltött óra. A versekben megidézett maradandó élmények, felgyűjtött történetek pedig az önfeltárás, a ma már – különösen az irodalomban – egyre ritkuló kapcsolatok szép példája mellett egy, a

nyilvánosság számára ismeretlen, legendák palástjától megfosztott, néha – a hitelesség érdekében – talán túlságosan is pőrére vetkőztetett, rossz szokásaival, szigorával együtt mélységesen emberi, esendő Utassy Józsefet is elének állítanak.

A három, cím nélküli ciklusba tagolt ötven szöveg (nagyjából Tornai könyve is ennyiből áll) részben a múltba, az együtt megélt pillanatokra tekint vissza, részben az „után” történéseiről számol be, arról az időszakról, amelyben a Másik már csupán hiányával van jelen. Érdekes, hogy a jellegzetes „Dzsó, öreg Dzsó, ha tudnád...” felütéssel mégsem csak utóbbiakat vezet be a szerző, hanem előbbieik közül a felelevenített, újraélt momentumúakat, a vallomások jellegűeket is. S külön ki kell emelnünk a nyitó írást, amelyben éppen a lírai aszály, az alkotómunka elmaradása válik témává és az érte járó, elképzelt büntetés súlya jelzi a szóalásra rendelt kötelességét, a szó – lélegzettel mérhető – jelentőségét, erejét:

„ám vers nélkül senki vagy, dohognád,
döglött fogideg egy eldobott spirálon,
vagy annyi se,
még annyi se,
barátom.”

(*Vers nélkül*, 8. – hozzátehetjük, hogy a sorok hosszúságával, mennyiségével való játék a kötetben formai tisztelgés is a mester életműve előtt).

A feltámasztott egykor volt útjai a közös (Léka Géza esetében atyai ági) bölcsővidékig, Palócföldre vezetnek. Elég egy telefonhívás is, hogy odabentről, a belső rejtekből előhullámozzanak a kedves tájak, a kitüntetett helyek (*Elég a hangod*): az ózdi vasgyár, amelynek udvarán immár örök mementók a felmenői lábnyomok (*Vers nélkül*), a Bükkszenterzsbettel szívbeli testvértelépülés, Bánréve, ahol együtt álltak a temetőben és a rekkenő hőségben – akárcsak a helyi fotós, a „tudálékos falusi hippí” képein (*Kiss Jancsi*) – életre keltek a tovatűntek (*Hősök*), Abasár, amelynek az általuk módosított nóta szerint nemcsak a vasárnap, hanem az erőmű is ünnepe lett (*Borúti fények*). S hasonló, maradandó emlékü, talán azzal a bizonyos halványkék Daciával (*BBK-187*) megtett túrák vittek a Hortobágyra (*A nemzeti parkban*), Tiszafüredre (*Menj tutira!*), ellentételezve a lírahős kisebb, őrségi biciklis (*Szökés*) és nagyobb, Ecuadorig vezető, repülő megflogásait (*Az áruló, Nagy utazás*). Utóbbiak a mester szemében azért is bűnnek számítottak, mert a tanítvány lemaradt miattuk az Ördögfingnak nevezett törzskocsmában esedékes irodalmi délutánokról – egy ilyen eredménye, a híres *Nyárutó* párjaként, az *Ugye, Dzsó?* formai gyakorlata, és a hozzá nem értők címadási kísérletével itteni esetet rögzít a *Tragikomédia* is (a *Csillagközi csaló*ból szerencsére nem lett

„Csallóközi csillag”). Emellett éppígy egy-egy Utassy-vers élménye táplálta fel az első olvasott, a később *Cezarosescura* keresztelt hatását bemutató *Rettegést* vagy az *Ellenedre is* gyermeki tolmácsolásától a benne foglaltak különös teljesüléséig, a leány esküvőjéig futó *Veronkát*, míg az *Adóbevallás*, ha nem is a művek, de az ismert költő nevének másokra, jelesül a hivatalos iratot átvevő tisztviselőnőre tett benyomását érzékelteti. Legalább ilyen fontosak és – noha az irodalmi szöveg eredendően fikció – erős valóságvonatkozásuk miatt bizonyára érdekesek azok a költemények (mert hozzá ez a minőség illik /*U. J. intelme!*), amelyek a nagy formátumú személyiség egy-egy karakterjegyét villantják fel. A személyes kapcsolat bensőségességét, a barátság szorosságát, ugyanakkor az igazság iránti elkötelezettség mintájának szép átvételét jelzi, hogy ezek alapvetően nem pozitív, ám nagyon is emberi vonások. S az előéletben, a gyakori és jelentős sorscsapásokban, a betegségben – a felmentés szándéka nélkül is – megtalálhatjuk úgy a láncdohányzás (*Dohányosok*), mint a sóherség (*Kölcsönhatás*), a lefitymálás, a másik megsemmisítése (*Hiába minden*) vagy a kiszolgálás elvárásának (*Menj tutira!, Pszichiátrián*) eredőjét, a hirtelen feltámadó haragot és dühöt pedig az adott helyzetben elpattant protézis indokolta (*A nemzeti parkban*). Szerencséje mellett az ifjú famulus szerencsétlensége volt, hogy apja erős hatásával egy időben találkozott egy hozzá hasonlóan erős akarátú, öntörvényű alkotóegyéniséggel (*Hazai pálya*). Akinek szerepét, fizikai jelenlététől elválva, ekként összegzi:

„Ám te
fölfénylesz,
mint éteri ikon,
mint bús poéták oltárképe,
ki lehattél égi szellem pokol-közelben,
rózsaseb a zárt osztályon,
vér, végvári szó,
életfa és
bitó.”

(*Té csak fényeskedj*, 14-15.)

A „dátumos halállal” lepaktált azonban éppen távozását követően vált, miként az ugyancsak elveszített családtagok (*Halottak napján*), az emléket őrzőben maradandóvá és számára szinte nélkülözhetetlenné. Aki nem tehet mást: kerüli-fordulja (*Ösvény a Bükkben*), feltárja neki, amit akkor nem lehetett, megosztja vele, ami azóta történt, viszi, hordozza, amíg él, magában tovább (*Állnál a részben*) és néz, csak néz arra, aki ezt nem érti meg (*Csak mustráltam*). Asszony (*Röhögnél rajtam, Ha tanúm lehetnél*), család (*Veronka*), barátok nélkül (*Zuglói földrajz*), a legbelül voltaképpen mindig is uralkodót kiteljesítő, a nagyanya bánrévei egyedüllétéhez

mérhető (*Néma dialóg*), hatalmas magányban, letérve az „igaz út”-ról (*Az ajánlás mögött*), az álomiakon kívül (*Hajnali*) nem is menekülhet máshoz, ők a legjobb társaság:

„én meg veletek
időzöm naphosszat,
szobám sarkában ti néztek
vissza rám a falakról,
ahol pillantásra indulnak,
peregnek a filmek”

(*Istvánmezei manzárd*, 64.).

S a „Mister” vágta ösvényen szökik vissza a közös kishazába (*Ösvény a Bükkben*), ahogyan autóval egykor, legalább virtuálisan bejárva kedves helyeit (*Online túra*), hogy a paraszti ősoktól örökölt profán hitben is (*Korkülönbség*), mint mindenütt, a mester nyomára ismerjen (*Valahol, véletlenül*), álomban egészen ama nevezetes házig, az ő szüleihez jutva (*Bükkszenterzsébet*). De éppígy kötelességének érzi jelezni az irodalmi élet változásait: a veszteségeket, a „három árny” egyike, sógora, Hunya Zsolt (*Temetési mormoló*) és a hajdan szökőkútba szédült egri fiú, Antall István távozását (*Legenda*), az írás (*Se papír, se penna; Beinjekciózva*) és a közlés átalakult szokásait (*Tűnődő*), hogy pékséggé lett a költőiskolának helyet adó, régi törzskocsma (*Ki hinne nekem?*). Nagyobb örömmel számol be megismerkedéséről a bolgár baráttal (*Marin*), hogy rendszeresen látogatja Kiss Benedeket (*Békesség*) és a kapott díjakról, amelyek közül az egyik éppen Utassy nevét viseli (*A díjakról*). Meg persze a saját sors alakulásáról, egészségi állapotáról, hogy „övé a legjobb / szenior vérkép a házban” (*Néma dialóg*, 88.), ám nem sokat ér, ha nincs már kire várni a lépcsőfordulóknak (*Dohányosok*). Neki, talán az olvasóknak és – kika-csintva – a fanyalgó(k)nak is üzeni a kötet címét kölcsönző záróversben:

„Nézek utánad, reflektorozok:
évtizedes köd a holnap.
Mint reptéri kutyák a drogot,
én onnan is kiszagollak!”
(*Dzsó!*, 97)

Léka Géza új könyve igazi lírai értékegyesítés, hiszen amellet, hogy tökéletesen teljesíti elsődleges célját, azaz – Tornai Józsefhez hasonlóan – magas színvonalon idézi és őrzi meg a szeretett mestert, egy másik, kevésbé ismert Utassy Józsefet is elénk állít, fontos epizódokat villant fel közös történetükből, barátságuk krónikájából és a személyes sorsba, a belső folyamatokba is betekintést enged, úgy, hogy a hitelesség érdekében

mindvégig az igazat helyezi a lehetséges elé. Szép és nemes válllásának eredménye, amelyet így csakis ő teljesíthetett, nemcsak a saját életművet, nemcsak az Utassy-irodalmat, de az egyetemes magyar szépliteratúrát is különleges, megbecsülésre érdemes munkával gazdagította.

(Léka Géza: *Dzsó!, Hitel Könyvműhely, Budapest, 2022*)

SZEMES PÉTER

„Fészket rakni örvény fölé”

(Utószó a magyar költészethez)

Pimasz cím. Mentegethetjük, akkor is pimasz. Mi más lehetne a magyar költészetet magába sűrítő költő, mint pimasz. Az a dolga. Hisz írhatunk utószót akár a teljes világirodalomhoz, legföljebb visszanevet... Ezt a rendíthetetlen mosolyt, tántoríthatatlan derűt érezni Mohai V. versein – a tragikus melankólia, lágyan simogató ború közepette. „Homokszerű madártoll” költészet ez, amely „özönvíz idején kitalál a kertből”. A rég elhagyott, haldokló paradicsomból, ahol az ég „oltott mész”, s az emlékezet sűrűjén csupáncsak „átoson a múlt”. S ha maradt is valódi kertünk, azt megrágtá, kiköpte az idő... A költő mi más tehet, képzeletünk kertjébe vezet. Megsemmisülő vágyaink kertjébe, ahol újra és újra beleharapunk a „tiltott fa gyümölcsébe”, s játszi örömmünkben csak későn vesszük észre, hogy az újkori földindulással onnan is kiűzetünk.

Vágyaink kertje halott.

A megbántott kert pusztulása pedig – annyi mással együtt – maga alá temeti a költészetet is. Többé majd nem lehet ugyanúgy verset írni – sugallja Mohai. Nem engedi a kor, amely letöredezi szabadnak született képzeletünk szárnyait, amely csupán a derűs melankóliát hagyja meg nekünk, a szétfosló idő görcsös fájdalmait szelídebbre festő szplínt. A kor, amelyben a „gyümölcs alvadt vérfolt” s az „ősz a halál tépi”...

Ahol szép lassan megtanultunk saját létezésünkhöz utószót írni.

„A legtökéletesebb vers az üresen hagyott papírlap” – idézi W. S.-t a *Weöres Sándor hangszere* című – a kötet gerincét adó – ciklus elején. Hódolat ez, ugyanakkor felelés. A költő kamaszkori énjének finomra hangolt felelése a mesterrel. Miért pont Weöres Sándor, az „orfeuszi” költő? A szikrázó csillag, akit még a – „homéroszi nagy eltévnyedés óta hamis útra futott” – költészetet globálisan elítélő Mallarmé is igaz költőnek tartott volna. Akár az istenített Orpheuszt, az egyetlen igaz költőt, kinek verseitől megállnak a folyók, s a tigrisek megszelídülnek. Lehet, ezért e Weöres Sándor-i versekben tobzódó utószó, s – bár az ilyesmitől óva int minket – ezért épp Weöres lírájának örvénye fölé épít költészetének fészket. Az 1934-ben kiadott első kötetre reflektáló *Hideg van* című